

Tűz: szellem és pusztulás

Szűcs Attila poszthumanista festészetéről

SZÉPLAKY GERDA

Centrul de Interes, Kolozsvár, 2020. X. 18-ig

A poszthumanizmus a 21. századi bölcselet meghatározó irányzata, amely egyfelől az emberi kultúra végét, sőt egyenesen az ember halálát vizionálja, másfelől az embermivolt határaitra kérdez rá. Az emberi létezés ilyesfajta tételezése nemcsak a filozófiai gondolkodásban van jelen, hanem a kortárs művészetben is. S ahogyan a teoretikus irányzat maga széttartó és sokszínű, úgy a művészeti alkotások is heterogének. Talán csak az közös a különféle poszthumanista megnyilvánulásokban, hogy mindegyik az emberi minőség átalakulását, más létformákkal való keveredését reprezentálja. Az alábbiakban egyetlen művész legújabb, poszthumanistának nevezhető korszakát elemzem – azon belül egyetlen motívumra koncentrálok.

Szűcs Attila pályáját a rendszerváltás idején kezdte. A különféle műfajokkal és médiumokkal való kezdeti kísérletezések után hamar rátalált a számára legautentikusabb kifejezési módot kínáló nyelvre s azokra a témákra, amelyek festészeti és filozófiai érzékenységét egyaránt reprezentálják. Így került érdeklődése középpontjába a látást kísérő vakfolt jelensége, a kiüresített tér és a töredékes formák (tárgyak, testrészek) viszonya, a sötétség, fény, homály egymást kiteljesítő kapcsolata vagy éppen a hiány által szervezett helyek topográfiája. A 90-es évek közepétől figyelme egyre inkább az emberre összpontosul: képein a humánumhoz kapcsolódó minőségek és hangoltságok fedezhetők fel (például a szorongás, a kiközösítettség, a magány állapotai) – még akkor is, amikor az ember éppenséggel jelen sincs az őt körülvevő világban. Az elidegenedés egzisztencialista tónusaiból a 2000-es évekre valódi magánmitológia kerekedett, melynek egyfajta szimbólumává vált a 2010 utáni években a „plankingelő” emberalak képe. Számos festményen láthatjuk azokat a nőket, gyerekeket, férfiakat, akik fekvő pozícióban, a föld felé fordulva, de a földtől elemelkedve lebegnek; a sajátos testhelyzet abszurditását fokozza

Fotó: Szűcs Attila

SZÜCS ATTILA: *Áldozat*, 2019, olaj, vászon, 240×200 cm

A művész és a Deák Erika Galéria jóvoltából

a hétköznapi tárgyaktól megtisztított, metafizikai otthontalanságot tükröző tér. Az ilyen motívumokból szerveződő tematikus keret máig meghatározó Szűcs művészetében, de az utóbbi években a poszthumán gondolatvilág felé való elmozdulást tapasztalhatjuk. Az emberi minőség poszthumán reprezentációja új, expresszívebbnek nevezhető festészeti nyelven történik, s új motívumok kapcsolódnak hozzá – ilyen például az embert elnyelő vagy éppen az emberből felcsapó tűz motívuma, de ilyen a növények teret betöltő, embert elborító burjánzása is.

Ha azon kezdünk el gondolkodni, hogy mit jeleníthet meg egy kortárs művész alkotásain a tűzmotívum, akkor azt elsőre alighanem a krízis szimbólumaként ragadjuk meg. Hiszen a 21. századot a válságok évszázadaként éljük meg, egyik krízis követi a másikat; a terrorizmus vagy a migráció okozta nehézségek éppúgy kikezdi kultúránk alapjait és működési rendjét, mint egy közelgő

klimakatasztrófa vagy a világvárvány okozta vészhelyzetek. Az érzékeny szemlélő úgy érezheti, lángokban áll a világ: retinájába beleégtek az utcai harcokról, felgyújtott autókról, tűzbe borult esőerdőkről tanúskodó képek. Kétségtelen, a Szűcs Attila festményein megjelenő tűzmotívum ezzel a válságtudattal szembesít. De valami mélyebb, az emberi kultúra lényegét érintő mozzanat is kifejeződik általa.

A tűz elvontabb értelemben a szellem lángjával azonosítható. Jacques Derrida *De l'esprit* című művében az emberi identitás geneziséét jelentő szellemi mivoltot a heideggeri filozófia kontextusában vizsgálva írja azt, hogy a szellem (*Geist*) nem más, mint láng. „Szelleminek lenni” nem azt jelenti, hogy az ember rendelkezik lélekkel (spirítusszal, pneumával), hanem hogy képes lángolni; legalábbis a Heidegger által működtetett, német–görög nyelvjátékban elgondolhatóvá válik a lángolás: *Geistlichkeit – Geistigkeit*. Ennek a lángolásnak azonban csak az egyik oldala a lángba borulás, a másik oldalon ott van a lángba borítás, s a kettő összetartozik. A lángolás nemcsak fény általi bevilágítás, hanem pusztítás is, romba döntés és hamuvá válás.¹ A napnyugati civilizáció, amely az emberi szellemre, a szellemi princípium által képviselt kiváltságokra s az ennek nyomán megteremtődő hierarchikus értékrendre épül, ilyen módon kezdettől fogva magában hordozza a romba döntés potenciálját. A pusztítás, a lángba borítás és az annak nyomán elkövetkező hamuvá válás nem egy történelmi fejlődés eredménye, nem a modernitás, nem is posztmodern korunk bűne, hanem az ember önmeghatározását és a nyugati civilizáció feltételeit jelentő, lehetetlen talapzat. Ebben a dekonstruktív olvasatban lényegi mozzanatként tárul elénk az európai kultúrának az a vonatkozása,

fotó: Szűcs Attila

SZÜCS ATTILA: *Koronázás*, 2019, olaj, gesso furnérlemezen, 140×100 cm

A művész és a Deák Erika Galéria jóvoltából

SZÜCS ATTILA: „Are you talking to me?”, 2019, olaj, vászon, 200×140 cm

A művész és a Deák Erika Galéria jóvoltából

fotó: Szűcs Attila

amit a humanizmus másik oldala jelent: bár emberi mivoltunk értékét szellemmivoltunk adja, azaz az ember lángolásra való képessége, ennek árnyoldalaként azonban ott kísért, sőt a civilizáció végső pontjaként immár fel is tárta arcát a pusztításra és a megsemmisítésre törő vágy.

A Szűcs Attila festményein elénk táruló látvány a tűz martalékaivá váló tárgyakkal és alakokkal, az ember által elpusztított, ember utáni világ végső rettenetével szembesít. Például az a kép (*Menedékház*, 2019), amelyen egy férfi a lámpaoszlop fényétől nem egyszerűen átitatott, hanem egyenesen lángra lobbantott utcán menekülve lépked, s belőle magából, a teste köré tekert, védekezésre szolgáló lepelből is tűznyelvek csapnak elő. Nem tudjuk, ez a férfi honnan jött, hová tart, de a mögötte hagyott világ, melyet a festő egy láthatatlan vonallal leválasztva zöldesebb tónusokból alkotott meg, baljós sötétiséget sejtet. Vagy az a kép (*Éjszakai fürdőzők*, 2019), amelyen a tűz nem is a sötétlő vízben lépkedő emberalakok háta

foró: Szűcs Attila

SZŰCS ATTILA: *Menedékház*, 2019, olaj, gesso furnérlemezen, 200×150 cm
A művész és a Deák Erika Galéria jóvoltából

mögött tűnik elő, hanem előttük, a távolban: az alighanem menekülési eszközként szolgáló vitorlás hajó, amely eleve egy másik – színes, vibráló csíkokkal elválasztott – térben és időben tűnik elő, lángol. Vagy az *Áldozat* (2019) című kép, amelyen az emberalakok nem is válnak el a tértől, hiszen bizonyos testrészeik eltűnnek benne, ilyen módon áttetszővé, semmivé lesznek. Ráadásul ezek az alakok különös testi pozíciókat vesznek fel: egy plankingelő férfi a föld felé fordulva lebeg, egy fej nélküli, öltönyös alak a vállára emel egy félig testként, félig szellemként megjelenő, lemeztelenített nőt, és a férfi ruhájába más szellemalakok kezei is belekapaszkodnak. A jelenet abszurditását fokozza a háttérben lángoló, mindent fekete füstfelhővé emésztő tűz. Más festményeken az önmagukban álló, a kultúra világát megidéző, ugyanakkor az ember hiányával szembesítő tárgyak is lángolnak: a zongora, az autó, a lámpák fényei által „felgyújtott” falombok és utcák. A *Tűzlélek* (2019) annyiban szimbolikus alkotásnak tekinthető, amennyiben a címadás révén magának a szellemnek a lángolását sugalmazza. Ugyanakkor a zöld vonalakból kivehető egy ház formája is. Ez a házforma megegyezik az újabban keletkezett képek

belső kereteivel. Szűcs ugyanis egy ideje előszeretettel alkalmaz belső kereteket: időnként a ház szimbolikus formájába, máskor a hasáb, a kocka térbelileg torzított formájába zárja képi elbeszéléseit. A vizuális narratívák expresszív színekkel és ecsetvonásokkal vannak megfestve, míg a ház (vagy hasáb, vagy kocka) vonalain túl, a valódi keretig fehérén marad a vászon – a dupla kerettel a művész egy eredendő, az elbeszélte történetet is megelőző feszültséget teremt.

Vannak olyan művek, amelyeken a tűzmotívum formailag is a szellem lángolásával lesz azonos: a *Koronázás* (2019) egy fiatal, félmeztelen lányt állít elének, akinek a fejére lángkoronát helyez egy fehér kesztyűs kéz. Az „*Are you talking to me?*” (2019) című festményen látható félmeztelen fiú fejére azonban a többi műből jól ismert, öltönyös szellemalak – akinek egyes testrészei itt is áttetszővé válnak, s akinek vállába itt is kezek csimpaszkodnak – nem sárga lángkoronát illeszt, hanem fehérét. S bár a hosszan elhúzott ecsetnyomok a lángnyelvek képét idézik meg bennünk, mégsem ez a formai utalás válik döntővé, hanem a függőleges irányultság: az öltönyös férfi fejből felfelé tartanak a fehér lángok – a szellem lángjaiként. A férfi mintha lefelé próbálná húzni ezeket a szellemlángokat, a fiú feje köré, amitől az az érzésünk támad, hogy itt a teológiailag is értelmezhető átszellemítés (Atya–Fiú–Szentlélek) sajátos elbeszélését látjuk. De legalábbis annak megjelenítését, hogy a képileg csak testként ábrázolható ember szellemi mivolta hogyan reprezentálható.

Szűcs Attila gyakran alkalmazza azt a festészeti módszert, melynek révén az embert testi és szellemi mivolta között megrekedt, átmeneti létformaként ábrázolja: a testből kitakar bizonyos részeket, pontosabban azokat nem festi meg, hagyja, hogy a tér, a teret kitöltő levegő mintegy átsuhanjon a formán. A hiányossá és töredékessé tett emberalak ettől mintha nem pusztán a földinek tekintett, testies világban volna jelen, hanem valahol máshol is, amit jobb híján a transzcendencia világaként azonosítunk. Szűcs szellemhősei mégsem magasztos lényekként tűnnek elének, hanem esendő, hétköznapi emberekként, sőt két világ közé rekedve inkább otthontalannak és elveszettnek látjuk őket. Az átszellemítés narratívájából nem a vallásos tartalom izgatja tehát a festőt, hanem az antropológiai létforma határainak kitapogatása, s mindenekelőtt annak felmutatása, hogy a testi mivolta okán véges létezőként elgondolt emberben milyen módon van jelen a rajta túlcserélhető végtelen, amit nemcsak határtalannak, de – legalábbis a hétköznapi felfogás perspektívájából – láthatatlannak is tételezünk.

A festő a teret magát is gyakran láttatja kiüresített, ekként átszellemített térré, melyben valós életünk nyomai, tárgyai ugyan jelen vannak még, de jelenlétük az eltűnés határán egyensúlyoz. *Jelentéskioltó* (2019) című művén Szűcs nem egyszerűen eltünteteti a semmivé váló térben a tárgyi világot, hanem egyenesen kiégeti a teret, kioltja a jelenlét nyomait. A vászon közepén elsősre csak a hatalmas, vörösítő és feketéllő, égési sebre emlékeztető

SZÜCS ATTILA: *Jelentéskioltó*, 2017–2019, olaj, vászon, 200×240 cm, A művész és a Deák Erika Galéria jóvoltából

körformát látjuk, de alaposabban megnézve ebből a masszából tárgyakra utaló motívumok bontakoznak ki. Ugyanakkor eldönthetetlen marad a kérdés a tárgyak mivoltát és jelentését illetően: nem tudjuk, hogy a felégetett világ közepén háztetők, sírkövek, netán könyvek halmozódnak-e egymásra, vagy egy organikus természeti forma borít el mindent, s a felégetett kör jobb szélén látható, öltönyös férfi, akinek feje és alsó testrésze hiányzik, nem egy különös színű – vörösből zöldbe forduló –, dús lombosított bokor közepébe sétál-e be éppen.

Jelenlét és hiány, megtapasztalhatóság és láthatatlanság – e kettősségek határozzák meg Szűcs művészi univerzumát. Festészeti stratégiája is a kettősségek működtetésére épül. Jeleneteit egy valóságosnak tetsző narratíva keretei között realista eszközökkel, könnyen azonosítható képi elemekkel festi meg, ennél fogva azok jelenkori társadalmunk életéből vett pillanatképeknek tűnnek. A megjelenített elbeszélések alapját gyakorta adják valós eseményekről készült fotográfiák, igaz, ezek egymásra montírozásából új elbeszélések születnek. Ez a hiperrealista formanyelvre épülő művészet mégis ellenáll a könnyű olvashatóságnak, amit

mindenekelőtt az okoz, hogy a festő a metafizikus festészeti hagyományból örökölt kompozíciós eszközöket is használ (a kiüresített, valótlanná tett térábrázolást például, vagy a hiatusokkal megfestett szellemalakokat). A formaképzésben termékeny feszültséget létrehozó kettősség szükségszerűen visszahat a narratívára is: a képek sohasem csak a valóság látható horizontján végbemenő eseményeket rögzítik, hanem valami mást is, ami túl van a tapasztalati síkon. A kétféle horizont azonban nem metafizikus megkettőzőesként tárul elénk, hanem egymásba íródásként: mindkettő ugyanarra a határvonalra mutat. Egyszerre látjuk azt, ami a jelenvalóságunkban történik éppen, és ami egy láthatatlannak tetsző, talán nem is létező világban megy végbe. Szűcsöt kezdettől fogva érdekelte a látást kísérő vakfolt jelensége, nevezetesen az, hogy miként hat ránk a látványunk az a szelete, amely éppen elfedődik. Legújabb, a poszthumanista paradigma keretei között megalkotott műveiben ez a vakfolt feltárulni látszik, a látvány középpontjába a nem láthatót állítva – immár nem ismeretlenként, nem titokként, hanem érzékileg felfogható „valóságként”.

A tanulmány teljes terjedelmében az Új Művészet online felületén hamarosan olvasható *Az emberen túl. Transzhumán motívumok Szűcs Attila festészetében* címmel.

Jegyzet

- 1 „A lángolás egy vöröslő fény kisugárzása. A lángoló az önmagán-kívül-lét (das Auser-sich), amely bevilágít és fénybe borít, de ugyanakkor (indessen auch) pusztítani is tud, anélkül, hogy valaha belefáradna, és mindent felemészthet, egészen a hamu fehérségéig (in das Weisse der Asche verzehren kann).” Jacques Derrida: *A szellemről* (Angyalosi Gergely és Babarczy Eszter fordítása). Osiris–Gond, Bp., 1995. 143.